

ביאורים

כשחטא האדם הראשון, קולל העולם. קללה ממנה אנו סובלים עד היום- כיוון שקלקולי החטא עוד לא תוקנו וממילא העונש עדיין נצרך. בפסקה הנוכחית נעסוק בשני תחומים בהם קולל העולם.

הקללה הראשונה היא באיכות - כל הדברים הקיימים בעולם נפגמו באיכותם - האדם הפך לבן תמותה ונגזר עליו מוות, והיצר הרע נכנס לתוכו והוא מערב צד שליילי אפילו במעשיו החיוביים. האדמה התקללה - "וקוץ ודרדר תצמיח לך".

התחום השני שנפגם הוא בדרך הופעת הדברים בעולם - הדברים שהיו מגיעים בקלות קודם החטא, מופיעים בצורה איטית ומסובכת לאחר החטא. קודם החטא הייתה האישה מתעברת ויולדת באותו יום ולאחר החטא ההריון אורך תשעה ירחי לידה והלידה מלווית בצער וכאב - "בעצב תלדי בנים". קודם החטא אדם היה זורע ובאותו יום קוצר, ולאחר החטא נגזר ש"בזיעת אפר תאכל לחם" - נדרשים עשר פעולות בכדי להגיע ללחם - חרישה, זריעה, קצירה, טחינה וכו'. שני תחומים אלו באים לידי ביטוי במדרש. התחום הראשון בא לידי ביטוי באדמה שאינה מוציאה דברים מושלמים אלא דברים שמצריכים עיבוד והכנה כדי שיוכלו להשתמש בהם, והתחום השני בא לידי ביטוי באדם ובפירות, שאמנם הם נבראו שלמים, אך התפתחותם אורכת זמן רב. שני קלקולים אלו קשורים במהות החטא שבו חטא האדם הראשון. האדם נברא בצורה שלמה ומראש הובהר לו מה תחומו, מה מותר לו - "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכיבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים", ומה אסור לו - לאכול מעץ הדעת. כך הוא נצטווה כי אין זה תפקידו וחלקו. כשהאדם אכל מעץ הדעת, הוא לא הסתפק במימוש הפוטנציאל שלו, אלא במימוש החשק שלו, שזה בעצם התנכרות לטבע שלו, לתפקיד אליו הוא מיועד. העונש שהעניש אותו הקב"ה הוא התוצאה של החטא - נוצר פער בין האידיאל שבו העולם היה צריך להתנהל לפני החטא לבין מצב העולם בפועל לאחר החטא. למרחק זה ישנם שני ביטויים. האחד הוא באיכות: יש פער בין המצב השלם של המוצר לבין איך שהוא נוצר בטבע. השני הוא בסדר הופעת הדברים: יש פער בין תחילת ההיווצרות עד היצירה בפועל, יש תהליך שצריך לקרות עד שהדבר מבשיל ויוצא לידי גמר.

המהר"ל מסביר שהמדרש בא ללמדנו שבימות המשיח יסור החטא וממילא יתוקן העולם בשני תחומים אלו.

הרחבות

• המוסר שבחוקי הטבע

עתידיה אשה שתלד בכל יום. התהליכים בעולמנו אורכים זמן רב. היריון מתפתח במשך תשעה חודשים וכן צמחים לא גדלים ביום אחד. בהסתכלות פשוטה ניתן לחשוב שהזמן הדרוש לתהליכים אלו הוא הכרח טבעי כדי שהתינוק יתפתח ברחם אימו וכדומה.

אולם הרב קוק מחדש שהקב"ה קבע זמנים אלו מסיבות מוסריות: "מהיסוד העקרי שחוקי הטבע המה באמת חוקי ה', חוקים מוסריים, נועדו למטרתם, גם היתרונות גם החסרונות שבהם, כולם למטרה מוסרית רמה ואזירה נוסדו" [עין איה, שבת א, ב, קיא] בעקבות חטא האדם הראשון התדרדר המוסר בעולם, והקב"ה נדרש לחוקק חוקי טבע כדי לחזק את ערכי המוסר. לדוגמה, הטיפול בתינוק דורש מסירות רבה. ההורים נדרשים להאכיל, לחתל את בנם ולעיתים קרובות לקום במצב הלילה. אולם בעקבות הידרדרות המוסר שחזקה את יצר האנוכיות יש חשש שההורים ינחזו את תינוקם. (ניתן לייחס את שורש האנוכיות בעולם לאכילתם של אדם וחיה מעץ הדעת. במעשה זה העדיפו את רצונם הפרטי על פני הצו האלוהי. ובכך השפיעו גם על הדורות הבאים ששימושו את רצונם הפרטי בראש סדר העדיפויות). במטרה לחזק את ערכי המוסר, קבע הקב"ה שהיריון יתמשך זמן רב כדי שההורים יצפו לילדם, וכך תגדל חיבתם אליו והם יטפלו בו במסירות: "חבלי לידה המה רק תוצאה מנפילת המוסר למען חבב את הילד על יולדיו (הורים), אשר לא יספיק לזה המאור המוסרי של אהבת חסד אפילו בהיותו מקושר עם הנטייה הנפשית של אהבת הורים, לעומת הטורח הגדול של הטיפול הנצרך לגידול המין האנושי..." [עין איה, שבת א, ב, קט].

בהרחבות הבאות יתבאר שמתוך התרוממות המוסר האנושי כבר לא יהיה צורך בחוקים אלו ולכן לעתיד לבוא אישה תוכל ללדת בכל יום.

כל מוליד
יוליד בהתאם
לשלמותו

ובמסקנת שבת בפרק במה מדליקין (ל. א): יתיב רבן גמליאל ודרש: עתידיה אשה שתלד בכל יום⁵, שנאמר (דמיה לא, ז): הרה ויולדת יחדו. לגלג עליו אותו תלמיד, אמר: אין חדש תחת השמש (קהלת א, ט)! אמר ליה, 'בא ואראך דגמתו בעולם הזה, נפק אחזי ליה תרגולת. ותו יתיב רבן גמליאל ודרש: עתידין אילנות שמוציאין פרות בכל יום, שנאמר (יחזקאל יז, כג): ונשא ענף ועשה פרי, מה ענף בכל יום, אף פרי בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר: והקתיב אין חדש תחת השמש! אמר ליה: בא ואראך דגמתו בעולם הזה, נפק אחזי ליה צלף. ותו יתיב רבן גמליאל ודרש: עתידיה ארץ ישראל שתוציא גלסקאות וכלי מילת, שנאמר (תהלים עב, טז): יהי פסת בר בארץ. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר: אין חדש תחת השמש! אמר ליה: בא ואראך דגמתו בעולם הזה, נפק אחזי ליה כמהין ופטריות, וכלי מילת - נברא קורא, עד פאן. הנה רבן גמליאל באר לנו כי כל שלשה חלקים המוציאים תולדות על ידי ברכת השם יתברך, כי האדם מוציא תולדות, והארץ מוציאה פרות, כלם לעתיד בהסתלק החטא, יסלק מהם גם כן החסרון, ויתברכו להוציא בכל יום ויום, והעץ יוציא פרות כל יום, והארץ תוציא דברים אשר הם שלמי בריאה. ויש לה להתבונן מאד, כי אצל האדם ואצל פרות העץ אמר שיהיו מוציאים תולדות כל יום, ואצל הארץ אמר שתוציא דברים שלמים, כי זכר אצל כל אהד ואהד מה שראוי לו. כי האדם והעץ השדה יותר שלם, והדבר השלם מעכב ומשקה תולדתו ביותר, והארץ היא ממהרת להוציא תולדות, ומוציאה פרחים וצמחים כל שעה, רק שאינם שלמים, כי הארץ בעצמה היא אדמה ועפר. ועל זה אמר כי הארץ תוציא דברים שלמים, ולא תוציא הארץ דבר חסר.

במסכת שבת בפרק במה מדליקין שנינו, ישב רבן גמליאל ודרש, עתידיה אשה שתלד בכל יום, שנאמר: הרה ויולדת יחדו. לגלג עליו אחד התלמידים ואמר, והרי נאמר: אין כל חדש תחת השמש! אמר לו רבן גמליאל, 'בא ואראה לך שישנה מציאות כזו בעולם הזה, יצא והראה לו תרגולת. שוב ישב רבן גמליאל ודרש, עתידין אילנות להוציא פירות בכל יום, שנאמר: ונשא ענף ועשה פרי, מה ענף צומח בכל יום, כך הפרי יהיה בכל יום. לגלג אותו תלמיד ואמר, והרי נאמר: אין כל חדש תחת השמש! אמר לו רבן גמליאל בא ואראה לך שיש מציאות כזו בעולם הזה, יצא והראה לו את הצלף. שוב פעם ישב רבן גמליאל ודרש, עתידיה ארץ ישראל שתוציא עוגיות ובגדי צמר משובח, שנאמר: יהי פיסת בר בארץ. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר, והרי נאמר: אין כל חדש תחת השמש! אמר לו רבן גמליאל, בא ואראה לך שיש מציאות כזו בעולם הזה, הראה לו כמהין ופטריות. ולגבי בגדי צמר משובח הראה לו את עטיפת הדקל הצעיר.

רבן גמליאל באר כי ישנן שלוש תולדות היוצאות בעולם מכח ברכת ה': תולדות האדם, ושני מיני תולדות שהארץ מוציאה, ובעתיד, כאשר יסולק החטא, יסולק ממוציאי התולדות חסרונם ויתברכו להוציא לפי טבעם. האדם יוליד בכל יום, העץ יוציא פירות בכל יום, והארץ תוציא דברים שלמים. התבונן היטב, כשדרש רבן גמליאל על תולדות האדם ותולדות העצים אמר, שיוציאו תולדות בכל יום, וכשדרש על הארץ אמר שתוציא דברים שלמים, ולא אמר שתוציא כך בכל יום. טעמו של דבר, כי רבן גמליאל הזכיר ביחס לכל אחד את הדברים הראויים לאותו דבר. האדם והעץ הם דברים שלמים יותר מאשר הארץ, והדבר השלם מוציא תולדות לאט יותר מאשר הדבר שאינו שלם. האדמה מוציאה פרחים וצמחים כל שעה, אלא שהם אינם שלמים, כי האדמה היא עפר ואפר ואינה שלמה. לכן ביחס לארץ אמר שתוציא דבר שלם, וביחס לאדם ולעץ אמר שיולידו בכל יום.

ביאורים

בפסקה הקודמת למדנו שכשיתעלה העולם בימות המשיח - גם הטבע יתעלה וישתפר והשפע יהיה מרובה. על כך הקשה תלמידו של רבן גמליאל מדברי שלמה בקהלת "אין כל חדש תחת השמש" [קהלת א ט] - שלמה אומר שבחוקי הטבע של העולם לא ייתכן חידוש. לפיכך, גם כשהעולם יהיה שלם ומתוקן - הוא לא ישתנה מסדרו באופן קבוע.

הסיבה לכך היא שלעולם ישנה מגמה אחת. אם בתקופה מסוימת חוקי הטבע של המציאות כולה ישתנו באופן קבוע, זה יבטא שלעולם אין מגמה אחת; חוקי הטבע הם דבר כל כך בסיסי ויסודי במציאות, שבדאי נוגעים הם ליסודות רוחניים עמוקים. שינוי בהם פירושו שינוי ביסודות הרוחניים שמובילים את העולם, מה שמצביע על מגמה נוספת.

ימות המשיח הם פסגת ימי העולם הזה, אך עדיין שייכים לעולם שלנו. לכן, חוקי המציאות הקיימים עכשיו הם אלה שיהיו גם בימות המשיח. כשעל פי מגמת העולם ימות המשיח עתידים להיות באופן מסוים, אנחנו נראה זאת כבר עכשיו.

על כך עונה רבן גמליאל לאותו תלמיד, שמציאות זו אכן כבר קיימת בעולם, בתרנגולת, בצלף ובפטריות. זהו ניצוץ קטן מהאור הגדול שיהיה לעתיד לבוא. המגמה אכן קיימת כבר כאן, ובעתיד היא תופיע בגדולותה בכל מרחבי הטבע.

הרחבות

• חוקי הטבע ישתנו כשיתוקן המוסר האנושי

וְלַעֲתִיד לְפִי מִדְרַגַּת הָעוֹלָם וּמַעֲלָתוֹ... יַחֲזֹר הָעוֹלָם כְּמֹה שֶׁהָיָה בְּרֵאשִׁוֹנָה. בהרחבות הקודמות הבאנו את דברי הרב קוק שחטאי בני האדם גרמו להדרדרות מוסרית בעולם, וכדי לחזק את ערכי המוסר קבע הקב"ה את חוקי הטבע. מתוך הבנה זו קובע הרב קוק שכאשר תתוקן המציאות, ישתנו גם חוקי הטבע: "המעצורים הגופניים, המוסריים והאקונומיים (כלכליים), הם עתידים ומוכרחים להיות חולפים ועוברים מבלי השאר אחריהם כי אם את רישומם הטוב של ההטבה המוסרית" [עין איה, שבת א, ב, קט].

מדבריו עולה שמצבו הטבעי של העולם מושפע ממצבו הרוחני והמוסרי של האדם. לכן "כפי עילוי הפנימי (של האדם), כן יתרומם בהכרח הטבע לעומתו" [שם, קיא].

לאדם מן השורה קשה לתפוס שחוקי הטבע עתידים להשתנות, וזאת מפני שהתרגלנו לראותם כדבר קבוע. מסיבה זו לגלג התלמיד על רבן גמליאל. אולם גדולי האומה כמו רבן גמליאל "אינם קשורים באלה הכבלים שקטני כח הלב (ההבנה) אסורים (קשורים) בהם". גדולים אלה, לא נותנים למציאות הנראית לעין לבלבל אותם, אלא הם בוחנים את המציאות בצורה עמוקה יותר ולכן יכולים הם לחוש את השינוי בטבע כבר בהווה [שם, קט].

וְגַם זֶה אֵינוֹ קִשְׁיָא לְמֵאן דְּאָמַר אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לְיָמֹת הַמְּשִׁיחַ רַק שְׁעִבּוּד מְלָכִיּוֹת כְּאֲשֶׁר יִמָּצֵא כִּף, שֶׁהָרִי הָיָה נִמְצָא דְבָר זֶה גַם כֵּן בְּבְרִיאת עוֹלָם, יְשִׁחוּהָ יְלֵדָה לְיוֹמָא, וְכֵן עֵץ פְּרִי לְיוֹמָא. וְלַעֲתִיד לְפִי מִדְרַגַּת הָעוֹלָם וּמַעֲלָתוֹ, שֶׁיְהִי מִתְבָּרַךְ מִן הַשֵּׁם יְתְבָרַךְ, אֵין זֶה שְׂלָא בְּטֵבַע כְּאֲשֶׁר יַחֲזֹר הָעוֹלָם כְּמֹה שֶׁהָיָה בְּרֵאשִׁוֹנָה¹. וּמִפְּנֵי שֶׁלְעַג הַתְּלָמִיד שָׂאִין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, בְּמֹה שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה הוּא עוֹלָם אֶחָד עִם עוֹלָם הַמְּשִׁיחַ, וּמֵאַחֵר שֶׁהוּא עוֹלָם אֶחָד אֵין רְאוּי שֶׁיְהִי נִמְצָא בּוֹ חֲדוּשׁ כְּמֹה {זֶה}, שְׂאֵם כֵּן הָיָה זֶה הָעוֹלָם מִחֻלְק. וְאִף כִּי לְפִי עֲנִין הֵנִס יִמָּצֵא כִּף לְפַעֲמִים, מִכָּל מְקוֹם אֵינוֹ דּוֹמָה אֶל הֵנִס, בְּמֹה שֶׁהֵנִס הוּא לְצַרְךָ שְׁעָה. אֲבָל דְּבָר שֶׁאֵינוֹ לְצַרְךָ שְׁעָה אֵינוֹ כִּף. וְלִכְךָ אָמַר הַתְּלָמִיד שָׂאִין חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. וְלִכְךָ הִרְאָה לוֹ לְאוֹתוֹ תְּלָמִיד תְּרַנְּגֵלֶת שְׁמוּלִידָה בִּיצָה בְּכָל יוֹם, וְכֵן דְּבָרִים שְׂצוּמָחִים כָּל יוֹם, וְדְבָרִים שֶׁהָאֶרֶץ מוֹצִיאָה וְהֵם שְׁלָמִים וְאֵין צְרִיכִין תְּקוּן. וּמֵעַתָּה אֵין לֹמַר אֵין חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ, כִּי דְבָר זֶה הָיָה קִשְׁיָא אִם לֹא הָיָה נִמְצָא כָּלָל בְּעוֹלָם, שְׂאִז יֵאמַר אֵין חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. אֲבָל כִּיּוֹן שֶׁמִּצְאָנוּ גַם עַתָּה דְבָר זֶה בְּעוֹלָם, אִף אִם לֹא הָיָה נִמְצָא בְּמִין זֶה עֲצָמוּ רַק בְּמִין אַחֵר, אֵין זֶה נִקְרָא עוֹלָם חֲדָשׁ.

גם לאומר שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלוכויות בלבד, אין קושי מדברי הגמרא במסכת שבת, שכן מציאות של לידה באותו יום כבר היתה בבריאת העולם,¹ שהרי חוה הרתה וילדה באותו יום, וכן ה'עצים נתנו פרי ביום בו נטעו. ומכאן שבעתיד, בהתאם למעלת העולם, שיהיה מבורך בברכת השם יתברך, הרי הוא חוזר לטבעו הראשון, ואין זה שינוי הטבע. מפני שהתלמיד לעג לדברי רבן גמליאל, וטען שאין כל חדש תחת השמש, כי עולם המשיח הוא המשכו של העולם הזה, לכן לא ישתנה טבע העולם, כי אם ישתנה טבע העולם בימות המשיח מטבעו של עכשיו, אין ימות המשיח המשך העולם הזה אלא עולם אחר.² ואף שגם בעולם הזה מתרחשים ניסים, שהם שינוי בטבע העולם, אין זה דומה, כי הנס זמני לפי צורך השעה⁴ והמציאות העתידה קבועה ולא משתנה. משום כך טען התלמיד אין כל חדש תחת השמש. לכן הראה לו רבן גמליאל תרנגולת המולידה ביצה בכל יום, וכן הראה לו פירות היוצאים בכל יום ודברים שמוציאה הארץ והם יוצאים בשלמות ואינם צריכים תיקון כדי שיהיו ראויים לשימוש. לכן אין הטענה אין כל חדש תחת השמש טענה. היה מקום לטענה זו רק אם לא היה נמצא דבר כזה בעולם כלל, אבל כיון שקיימת מציאות כזו בעולם במין מסוים, אין העולם של ימות המשיח עולם חדש, אלא המשך העולם הזה.

ביאורים

המהר"ל פתח את הפרק בשאלה על שיטתו של שמואל, שאין בין ימות העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד - הרי מדרשים שונים מתארים הבדלים נוספים. עד כה ראינו את ההסבר הראשון של המהר"ל - שינויים אלה יהיו בגבולות הטבע. בקטע שלפנינו מביא המהר"ל הסבר נוסף. לאמתו של דבר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות, ולא ישתנה דבר בהנהגת הטבע בימות המשיח.

כדי להסביר את המדרשים, מלמד אותנו המהר"ל להביט אחרת: יש הבדל בין מהות הדבר, שנקרא כאן בלשון המהר"ל "צורה", לבין הופעתו בפועל, בלשון המהר"ל כאן "חומר". למשל, אריה הסגור בכלוב לעומת כלב שמסתובב חופשי. לכאורה הכלב גיבור יותר מאריה: הוא מסוגל לצוד ולרדוף אחרי אויביו - ואריה לא. האם בגלל זה נקבע כי הכלב גיבור יותר מן האריה? ודאי שלא. האריה הוא הגיבור שבחיות גם כשהוא בכלוב. הכלוב לא משנה את הגבורה שקיימת באריה, הוא רק יוצר מחסום חיצוני שמונע מגבורת האריה לפרוץ החוצה.

כך גם בענייננו. לעתיד לבוא העולם יתרומם ויתקרב אל ה', ומצד עצמו יהיה ראוי לכך שיישברו גבולות הטבע שאנו מכירים. בעתיד, ראוי שתלד אישה בכל יום, ושהטבע יצמיח מוצרים מושלמים. כפי שלמדנו בתחילת הפרק, חסרונות אלה מבטאים פער בין הרצוי למצוי, שנובע מפער רוחני הקיים בינינו לבין ה'. בעתיד לא יהיה פער רוחני וממילא מצד המהות אכן ראוי שתלד אישה באותו יום, ללא פער בין העיבור ללידה, וראוי שהטבע יצמיח מוצרים מושלמים, ללא פער בין המוצר הגולמי למוצר הסופי.

אלא שהעולם מוטבע בחומר. בעולם הזה ישנן הגבלות שמונעות מהעולם הרוחני להתגלות במלואו. לכן, למרות שבאמת העולם יימצא בדרגה רוחנית שבה אין פער בין הרצוי למצוי, חוקי הטבע לא תמיד מאפשרים זאת ומשום כך ייתכן שלא נראה זאת.

יסוד מיוחד זה מופיע רבות בכתבי המהר"ל - העיקר אינו מה שאנו רואים בעיניים אלא העולם הרוחני. גם אם מבחינה חיצונית נראה שישאל ירדו ממעלתם ושהם מושפלים בגלות, וגם אם לעתיד לבוא לא נראה ניסים שישדרו את מערכות הטבע, אין זה משנה דבר. זהו דבר שזיה, מקרי. האמת היא המציאות הפנימית, הרוחנית - נצח ישראל לא ישקר, ולעולם ישראל שניח, במעלתם העליונה מבחינה סגולית. לעתיד לבוא, יהיה שייך העולם כולו למעלה עליונה זאת, שבה אין שום פער וריחוק בינינו לבין אבינו שבשמים.

הרחבות

• חז"ל תיארו את המהות הפנימית של העולם

מקום יאמר עליו כִּף מצד אמתת עצמו, הינו מצד צורתו, ואין להשיג אֶשֶׁר הוא מצד החומר. במקומות רבים בש"ס ובמדרשים כותבים חז"ל דברים שלא ייתכנו במציאות הטבעית. לדוגמה הגמרא אומרת שגובהו של משה היה עשר אמות (כחמישה מטרים) [שבת צב.]. ושכתפיו של שמשון היו שישים אמות (כשלושים מטר) (סוטה י.). שיטת המהר"ל היא שאין ללמוד את הדברים כפשוטם, כיוון ש"רוב דבריהם (של חז"ל) הוא בדרך משל ומליצת החכמה... ולפיכך אין לתמוה כאשר יראה בדבריהם הנראים לסכלים רחוקים מן הדעת" [באר הגולה ד, א.]. אין כוונתו של המהר"ל לומר שחז"ל כתבו משלים דמיוניים, אלא שדברי חז"ל רומזים לעניינים פנימיים. על פי זה אין לתמוה אם דברי חכמים נראים לא הגיוניים, כיוון שהם לא עסקו בתיאור המציאות הגשמית אלא בתיאור המהות הפנימית: "לא דברו חכמים כלל משעור הגשמי, כי לא היה להם עסק בוה, רק דבריהם במהות העולם" [באר הגולה ו, ד].

צורת הסתכלות זו של חז"ל על פנימיות הדברים נובעת מההבדל שבינם לבין חכמי אומות העולם: "אין חכמתם דומה לחכמת חכמי האומות, כי חכמי האומות, אף כי היו חכמים, היה חכמתם שכל האנושי. אבל חכמינו, חכמתם חכמה פנימית, סתרי החכמה, מה שידעו על פי הקבלה מרבים, ורבים מרבים, עד הנביאים, ועד משה רבינו עליו השלום" [באר הגולה ה, ד]. חכמת הגויים נובעת מהשכל הגשמי ולכן הם עוסקים במציאות החומרית. לעומתם חז"ל יונקים את חכמתם ממשו רבינו שקיבל את התורה מהקב"ה, ולכן דבריהם עוסקים במהות המציאות ולא בגילוייה החומריים.

לעילוי נשמת נחמה רחל בת ר' אלתר יצחק ע"ה

המציאות בעתיד
מצד מה שראוי
בכח

ועוד אֶפְשֶׁר לוֹמַר וּלְפָרֵשׁ, כִּי מֵה שְׁאֵמַר כִּי הָאִשָּׁה תִּלְדַּךְ בְּכָל יוֹם, פָּרוּשׁ עֵינַי זֶה כְּמוֹ שֶׁהִתְבָּאָר לָךְ פְּעָמִים הַרְבֵּה מְאֹד בְּחִבּוּר בְּאֵר הַגּוּלָה, כִּי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הֵם בְּעוֹלָם מְרַכְּבִים מֵחֵמֶר וְיוֹצְרָה. וּמִתְחַיֵּב מִן הַחֵמֶר מֵה שֶׁרְאוּ לוֹ, וּמִתְחַיֵּב מִן הַצּוּרָה מֵה שֶׁרְאוּ לוֹ. וְאֵין סִפְק כִּי מֵצַד הַצּוּרָה יוֹתֵר מוֹכֵן לְבְרָכָה, מֵאֲשֶׁר הוּא מֵצַד הַחֵמֶר. וְלִפְעָמִים הוּא מוֹכֵן מֵצַד הַצּוּרָה אֶל דְּבַר מֵה, וּמוֹנֵעַ אֵלָיו הַחֵמֶר, עַד שֶׁלֹּא נִמְצָא בּוֹ מֵה שֶׁרְאוּ אֵלָיו מֵצַד הַצּוּרָה. מִכָּל מְקוֹם, כְּאֲשֶׁר הוּא מוֹכֵן מֵצַד הַצּוּרָה אֶל בְּרָכָה, וְאֵף אִם יֵשׁ מֵעַכְבַּ וּבִטּוּל מֵצַד הַחֵמֶר, מִכָּל מְקוֹם אֵי אֶפְשֶׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה מוֹעִיל הַכְּנָתוֹ מֵצַד הַצּוּרָה מֵה שֶׁאֶפְשֶׁר לְהוֹעִיל, עַד שִׁיּוּצִיא לִפְעֹל מֵה שֶׁרְאוּ. וּמִכָּל מְקוֹם נִמְצָא עַל הַנְּמִצָּא כְּאֲשֶׁר הוּא רְאוּי מֵצַד הַצּוּרָה, כִּי זֶה עֵצֶם שְׁלוֹ. וְלֹא יִכְחַן הַדְּבַר רַק מֵצַד עֲצָמוֹ, שֶׁהוּא צוּרְתוֹ, אֲשֶׁר הוּא אֲמֹתַת עֲצָמוֹ. וְאֵין לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַבִּטּוּל אֲשֶׁר יִמְצָא אֵלָיו מוֹנֵעַ מֵצַד הַחֵמֶר. כִּי דְבַר זֶה דּוֹמֵה אֶל גְּבוּר גְּדוֹל, אֲשֶׁר לוֹ הַכַּח עַל פְּעֹל גְּדוֹל מְאֹד, וְהוּא נִסְגָּר בְּבֵיתוֹ, וְכִי בְּשִׁבִיל זֶה שֶׁהוּא נִסְגָּר בְּבֵיתוֹ לֹא יֵאָמַר שֶׁהוּא גְבוּר גְּדוֹל, אֵף כִּי אֵי אֶפְשֶׁר לְהוֹצִיא גְבוּרְתוֹ אֶל הַפְּעֹל! וְכֵן הַדְּבַר הַזֶּה בְּעֲצָמוֹ, כְּאֲשֶׁר דְּבַר אֶחָד רְאוּי מֵצַד הַצּוּרָה הַעֲצָמִית, שֶׁהִיא עֲצָמוֹ לוֹ, אֵף כִּי מֵצַד שֶׁהַצּוּרָה מְטַבְּעַת בְּחֵמֶר יֵשׁ מוֹנֵעַ אֶל דְּבַר זֶה, מִכָּל מְקוֹם יֵאָמַר עַל זֶה כְּאֲשֶׁר רְאוּי אֶל הַצּוּרָה כְּאֲשֶׁר הוּא מְפָרֵד מִן הַחֵמֶר. וְדְבַר זֶה בְּאֵרְנוּ בְּחִבּוּר גְבוּרוֹת ה' בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה מְאֹד. וְלָכֵן הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָמְרוּ בְּכָאן כָּלֵם נִאֲמְרוּ מֵצַד הַצּוּרָה הַמְּפֹשְׁטָה. וְזֶה אֲמָרָם, לְעֵתִיד, אִשָּׁה (ש) תִּלְדַּךְ בְּכָל יוֹם, כִּי יִהְיֶה הָעוֹלָם לְפָנֵי הַשָּׁמַיִם יִתְבָּרָךְ. וּמִפְּנֵי זֶה מֵצַד הַצּוּרָה כֵּן הוּא רְאוּי, שֶׁתִּלְדַּךְ אִשָּׁה בְּכָל יוֹם, וְעַץ עוֹשֶׂה פְרִי כָּל יוֹם, וְתוֹצִיא גְלִסְקָאוֹת וְכִלֵּי מִילָת. וְאִם יֵשׁ מוֹנֵעַ מֵצַד הַחֵמֶר אֲשֶׁר הוּא הַמוֹנֵעַ, מִכָּל מְקוֹם יֵאָמַר עֲלָיו כֵּן מֵצַד אֲמֹתַת עֲצָמוֹ, הֵינּוּ מֵצַד צוּרְתוֹ, וְאֵין לְהַשְׁגִּיחַ אֲשֶׁר הוּא מֵצַד הַחֵמֶר. וּמֵעֵתָה אֵין אֲתָה צְרִיךְ לוֹמַר שֶׁהַדְּבַר הַזֶּה נִמְצָא לִפְעָמִים, אֲבָל כֵּן הוּא לְפִי מַעֲלַת הַצּוּרָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁאֵף אִם יֵשׁ מוֹנֵעַ מֵצַד הַחֵמֶר, וְלִכְלֵל הַפְּחוֹת מוֹעִיל כִּי אֵינּוּ מוֹנֵעַ מִכָּל וְכָל, אֲבָל יוֹצֵא לִפְעֹל מֵה שֶׁרְאוּי. וְיֵשׁ לָךְ לְהִבִּין דְּבָרִים אֵלוֹ, וְהֵם בְּרוּרִים, וְדִי בְּזָה.

ניתן לבאר באופן נוסף את דברי הגמרא גם לאומר, שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד. מה שאמרו שהאשה תלד בכל יום, פירושו על פי מה שכבר התבאר פעמים רבות בספר באר הגולה, שעולם הזה הדברים מורכבים מחומר ומהות רוחנית, ולכל אחד מהיסודות הללו יש את הדברים הראויים לו. אין ספק כי צד המהות הרוחנית ראוי יותר לברכה מהצד החומרי. לעיתים הברכה הראויה למהות הרוחנית אינה יכולה לצאת אל הפועל, משום שצד החומר מגביל את הברכה. מכיון שראוי הדבר לברכה מצד המהות, אף שהחומר מעכב זאת בפועל, יש לאותה הכנה השפעה להוציא אל הפועל את מה שיוכל לצאת. בכל אופן גם כשהדבר אינו יוצא אל הפועל בשלמות, כיון שמצד המהות הראויה הברכה. נידון הדבר מצד המהות, שהיא הצד היותר אמיתי של אותו הדבר, ראוי לשים לב אל מה שלא יצא אל הפועל מצד החומר. ניתן לדמות זאת לאדם גבור בעל כח עצום הנעול בביתו. האם בגלל שהוא נעול בביתו ואין ביכולתו להוציא את כוחו אל הפועל, נאמר שאינו בעל כוח גדול? כך גם בענייננו, כאשר הברכה הראויה מצד המהות, שהיא העיקר, אך אינה יכולה לצאת אל הפועל מפני שהמהות מוגבלת בחומר, נתייחס אל הברכה הראויה מצד המהות ללא התחשבות בחומר. עקרון זה בארנו בגבורות ה' כמה פעמים. כך נאמר את דברי הגמרא: מה שאמר רבן גמליאל הם דברים המתייחסים אל הברכה הראויה מצד המהות. מאמרו, לעתיד אשה תלד בכל יום, כי כשלא יהיו חטאים, העולם יהיה קרוב אל הקב"ה, לכן מצד המהות הרוחנית של העולם ראויה אשה שתלד בכל יום, העץ לעשות פרי בכל יום והארץ להוציא עוגיות ובגדי צמר משובחים. וגם אם לא יהיו הדברים בפועל, כי המציאות החומרית מגבילה אפשרות זו, ההתייחסות היא אל המהות ולא אל מה שנעשה בפועל. אם כן מה שמצאנו מציאות כזו בעולם, של לידה ופירות בכל יום, ושהארץ מוציאה דברים שלמים, דבר זה מוכיח שמצד מהות העולם דבר זה אפשרי, אף אם לא יהיו הדברים בפועל ממש, בכל אופן מה שיוכל לצאת אל הפועל יצא אל הפועל. הבן דברים ברורים אלה ודי בזאת.

ספר העיקרים

רבי יוסף אלבו הוא החכם הפילוסוף האחרון של יהדות ספרד, ובו מסתיימת תקופת תור הזהב של הפילוסופיה העברית.

לא רבים הם הפרטים הביוגרפיים הידועים לנו על המחבר. הוא נולד בערך בשנת הק"מ (1380) ונפטר בערך בשנת הר' או הקצ' (1440 או 1430). רבו המובהק היה רבי חסדאי קרשקש (בעל "אור ה'", ראה העיקרים א, כו; ג, טז), והוא שאב גם מתורתו של רבי שמעון דוראן (התשב"ץ) וכן של יתר גדולי ההוגים הראשונים. את ספרו 'העיקרים' כתב בעת ששימש כרב העיר שוריאה שבקסטיליה.

ספר 'העיקרים' הוא מספרי המופת של העולם היהודי. בספר זה מסכם המחבר למעשה את כל עולם ההגות והאמונה העברית עד לתקופתו, אך גם מחדש ומאיר בדרכו הייחודית עניינים שטרם נתבארו עד לימיו.

בספר הוא מחדש את המושג 'עיקרים' - יסודות אמונה המהווים בסיס לדת, שכל קיומה של הדת תלוי בהם ובלעדיהם אין לה קיום.

את 'העיקרים' חילק המחבר לשניים - עיקרים ושורשים; העיקרים הם כאמור היסודות שבלעדיהם אין קיום לדת האלוהית, והם שלושה: מציאות אלוהים; תורה מן השמים; שכר ועונש. בכדי לא להשאיר את שלושת העיקרים לפרשנות אישית של כל אחד, הגדיר רבי יוסף אלבו גם שורשים שהם מעין תולדות הנגזרות מהאבות - העיקרים.

בספר ארבעה מאמרים: הראשון שבהם מבאר את חובת החקירה ולימוד האמונה העברית, מתוך דגש על הנושא של בירור עיקרי האמונה. שלושת המאמרים שאחריו מוקדשים כל אחד לעיקר אחד משלושת העיקרים.

סגנונו הנעים והעממי לצד עמקותו, דרשותיו המיוחדות ובהירותו וכן מגוון המקורות מהם שאב, הפכו את ספרו לבעל תפוצה רחבה ביותר בכל רחבי העולם היהודי ואף מחוצה לו.

בתכנית הלימוד לא נוכל להקיף את הספר כולו. לאחר מחשבה מרובה בחרנו את החלקים המרכזיים בהם מתבלטת שיטתו של המחבר והחלקים שרלוונטיים להתמודדות היום-יומיות שלנו. בחלק א' נלמד את מאמר ראשון שמהווה תמצית של הספר. בחלק הבא נלמד חלקים ממאמר שלישי ורביעי.

משיבים את האמונה אל הלב כולנו מצטרפים ללימוד יומי באמונה כדי להקיף

מסע שורשים מעמיק בספרי היסוד של גדולי הדורות

כדי לדעת

לימוד קבוע שיטתי ומגוון שבסופו תדע את עיקרי האמונה של עם ישראל

כדי להתחבר

לבורא עולם

מה המטרה? להקיף ספרי ראשונים ואחרונים העוסקים בנושאי אמונה ולבנות בתוכנו עולם אמוני עשיר ומסודר.

מתי מסיימים? המחזור הראשון ימשך עד לסוף שנת תשע"ו.

כמה זמן לומדים? מספר דקות מדי יום.

איך לומדים? < מהבסיס: חומרי הלימוד יופצו בחוברות ובמייל.

< להבין: ביאורים להרחבה ולהעמקה.

< יחד: שיעורי אמונה בפריסה ארצית.

תוכנית השנה הרביעית

חשוון-טבת: אגרות הרמב"ם

שבט-אדר: הרב קוק

ניסן-סיון: גבורות ה' למהר"ל

תמוז-אב: אמונות ודעות

אלול-תשרי: אחרוני דורנו

תוכנית השנה השלישית

תשרי-טבת: מסילת ישרים

שבט-אדר: פרקי אמונה ממשנה תורה

ניסן-סיון: נצח ישראל למהר"ל

תמוז-אב: ספר העיקרים - חלק א'

אלול-תשרי: ספר העיקרים - חלק ב'

**לצפייה בלימוד באינטרנט או לקבלת הלימוד במייל
היכנסו עכשיו לאתר ישיבה או מכון מאיר:**

www.yeshiva.org.il

www.meirtv.co.il

הקדמה

המאמר הראשון מהווה את עיקר הספר והעניין המרכזי בו. במאמר זה רבי יוסף אלבו יבאר את הגדרת עיקרי האמונה באלוהים ועסוק בשאלת מספר עיקרי האמונה. ידיעת עיקרי האמונה היא ידיעה בסיסית המחייבת כל יהודי, שכן עיקרי אמונה אלה מנתבים את כל אורחות חייו ומשפיעים עליהם.

כדי לבאר זאת רבי יוסף אלבו עורך לנו סקירה של שתי מערכות חוקים נוספות: מערכת חוקים טבעית ומערכת חוקים נימוסית-מוסרית. מערכת החוקים הטבעית היא מערכת חוקים תועלתנית, הבאה לענות על צורך האדם לחיות בחברה ולא כאדם בודד, למשל חוקי השוק הם חוקים הבאים למסד התנהלות ראויה של המסחר. מערכת חוקים עליונה יותר היא מערכת חוקים הנובעת משיקולים מוסריים. מטרתה של מערכת זו היא לנהל חיים בעלי ערך ומשמעות. חוקי מדינה, העוסקים בצדק ובהגנה על החלש, הם דוגמה לכך. רבי יוסף אלבו מכנה אותה דת נימוסית. מעל שתייה נמצאת הדת האלוהית. זו היא מערכת האמונות והמעשים שמקורה אלוהי. המאמר יברר מהם עקרונות היסוד המהווים בסיס לכל מערכת חוקים, ומהם יבחן את עקרונות היסוד של הדתות המאמינות באל אחד (המונותראיסטיות) ובייחוד העקרונות של דת ישראל - הדת האלוהית האמיתית. מאמר זה יעסוק גם בשיטות מוני עיקרים שקדמו לו, ובפרט הרמב"ם, שיטות שאותן הזכיר רבי יוסף אלבו בבואו לדון בשאלת מניית העיקרים.

המאמר אף יחדד את ההבדל בין אמונות יסוד שאי אפשר בלעדיהן לעומת אמונות חשובות שאנו חייבים להאמין בהם. חשוב לו לציין שאדם שאינו מאמין בהם עדיין לא יוצא מגדר האמונה היהודית. כמו כן, הוא יעסוק באמונות נוספות שאנו חייבים להאמין בהם, ובבידור השאלה האם יש צורך לחקור את עיקרי האמונה או שיש לסמוך על המסורת.

ביאורים

הרבה מגדולי ישראל עסקו בבירור עיקרי היהדות. מהם אותם העקרונות שעל גביהם כל התורה עומדת. יש לברר מדוע בירור היסודות של היהדות הוא כה חשוב ומהותי?

עבודת האלוהים מביאה את האדם להצלחה האנושית. הצלחה האנושית היא חיים מושלמים בעולם הבא, חיים של שלמות שאין בהם שום נזק ושום חיסרון, שלא כמו המתרחש בעולם הזה. אנו צריכים להשקיע את כל כוחותינו בדרך המביאה לכך. שני הדברים המרכזיים ביותר באישיותנו הם השכל והמעשה - עולם הערכים והמידות של האדם, ודרך החיים שלו ומעשיו השונים. כששני אלו מכוונים ועושים את תפקידם נאמנה - מובטח לו לאדם שיזכה לחיי העולם הבא.

אך מהם אותם המעשים הטובים והדעות הנכונות המביאים את האדם לשלמותו? אפשרות ראשונה לדעת מהי הדרך הנכונה שבה צריך ללכת היא באמצעות החקירה השכלית - בירור וליבון של כל מעשה ומחשבה האם ראוי הוא או שמא לא. אבל דרך זו איננה בטוחה ורצופה אכזבות קשות. לאדם אין יכולת להכיר לעומק את מהותו ואת מכלול הגורמים המשפיעים עליו. לכן אין אפשרות להגיע למסקנות בטוחות ודאיות בנוגע לדעות הנכונות והמעשים הטובים. חייב להיות מקור שהוא מעל לאדם, אשר מכיר אותו היטב, שיאמר לו מהי הדרך הנכונה בה עליו לנהוג - הדרכה אלוהית, מפיו של בורא העולם והאדם, שמסבירה איך לחיות נכון. התורה היא ההדרכה האלוהית המפורטת כיצד להגיע למיצוי היכולת האנושית ולשלמות אישית.

אך כדי לדעת מה מבדיל את הדת האלוהית מתפיסות עולם שונות הקיימות בעולם אנו צריכים להגדיר מהם ההבדלים בין הדת האלוהית לתפיסות העולם האחרות. מהם קווי היסוד של הדת האלוהית. אנו חייבים לדעת מהם העקרונות של הדת האלוהית כדי לדעת לכוון את חיינו לאורם ועל ידי כך להגיע לשלמות ולחיי העולם הבא.

זו הסיבה לכך שרבי יוסף אלבו חיבר את ספרו. הוא מברר מהי התשתית שעליה הדת האלוהית עומדת. ישנם שלושה עיקרים שעומדים בבסיס הדת האלוהית: מציאות ה', תורה מן השמים ושכר ועונש.

הספר יעסוק בהרחבה בכל אחד מהעיקרים ויבסס את קביעתם כיסודות האמונה.

להצלחת חוה בת מוריה הי"ו לעילוי נשמת משה בן שמחה בניטח ד"ל

פתיחה

פתחו- לי שערי צדק, אבא-בם אודה יה

זה השער לי, צדיקים יבאו בו [תהלים קיח, יט-כ]

למה° שהייתה ההצלחה האנושית° נתלית בעיון ובמעשה°, כמו שבאר הפילוסוף כוונת החיבור ב"ספר הנפש", והיו° הדעות האמתיות והמעשים המשבחים, אי-אפשר שישגו על-נכון° מצד-השכל האנושי, להיות° שכל האדם לואה° מהשיג הדברים על אמתתם, כמו שיבוא [מאמר ד, פ"ג] - חיב בהכרח שימצא דבר, הוא למעלה מהשכל האנושי, על-ידי וגבלו° המעשים המשבחים וישכלו° הדעות האמתיות, בענין° שלא יהיה בהם שום-ספק כלל; וזה לא יהיה אלא בהישרה° אלהית. ועל-כן היה ראוי ומחייב על כל אדם להכיר הדת האלהית, המישרת לזה, מאולתה° מן הדתות, וזה לא יתכן אלא בידיעת העקרין שאי-אפשר שתמצא הדת האלהית זולתם°. והיא היתה כננת החבור הזה: לבאר העקרין ההכרחיים לדת האלהית, כמה הם; ובעבור זה נקרא שמו "ספר העקרין".

ויחלק להקדמה וראבועה מאמרים:

ההקדמה היא להודיע ההכרח המביא לחבר הספר הזה, והחקירות שראוי שישלפו בו חלקי הספר דרך-כלל; ויתבאר בה גדל מעלת החקירה הנופלת בזה-הספר; ויפרש בה פסוק "ויהי נעם".

המאמר הראשון - יחקר מעקרי הדתות, כמה הם ואי-אלו הם; וההבדל שיש בין הדתות האלהיות והנמוסיות°; ואי-אלו הם עקרי הדת האלהית, ואי-אלו הם עקרי הדת הנמוסית. ויבאר שיש לדתות עקרין כוללים ועקרין מיוחדים, ושהעקרין הכוללים לדתות האלהיות הם שלשה, שהם: "מציאות ה'", "תורה מן השמים", ו"שכר ועונש". ויבאר שיש תחת-אלו עקרין אחרים, נתלים בהם ומסתעפים מהם. ויבאר כמה תכר הדת האלהית מן הדת המזיפת המתדמה באלהית.

המאמר השני - בבאור העקר הראשון, שהוא: "מציאות ה'", והעקרין הנתלים בו ומסתעפים ממנו.

המאמר השלישי - בבאור העקר השני, שהוא: "תורה מן השמים", והעקרין הנתלים בו ומסתעפים ממנו.

המאמר הרביעי - בבאור העקר השלישי, שהוא: "שכר ועונש", והעקרין המסתעפים ממנו והדברים הנתלים בו.

למה - בגלל. ההצלחה האנושית - האדם מגיע לשלמותו. בעיון ובמעשה - במחשבות נכונות ומעשים טובים, והיו - דהיינו. על-נכון - באמת. להיות - מכוון. לואה - עיף, אין לו די כוח. יגבלו - יוגדרו. וישכלו - יילמדו. בענין - באופן. הישרה - הדרכה ישרה, הכוונה. מאולתה - יותר מכל הדתות האחרות. זולתם - בלעדיהם. שיפלו - שימצאו. הנמוסיות - שמקורן בהבנת השכל האנושי (לקמן פרק ז).

ביאורים

לכל אידיאולוגיה יש עקרונות יסוד. בבסיס תפיסת העולם עומדים ערכים שלאורם חי האדם ומנווט את חייו על פי תפיסת עולם זו. על פי העקרונות הללו ניתן גם להבחין מי שייך לאותה קבוצת המאמינים להם תפיסת עולם זוהי, וכן לבחור אם להיות שייך לקבוצה הזאת או לא. למשל, רק אם אדע מהם עקרונות היסוד של הדוגלים בצמחונות - אוכל לבחור אם ליטול חלק איתם או לא.

אם כך, עולה שאלה יסודית ופשוטה: מהם עיקרי היהדות? ובכלל, מהם העיקרים של כל התורות הטוענות שהן ניתנו מאת האלוהים?

לכאורה קל מאוד לדעת מהם עיקרי האמונה. שהרי רוב העולם, ובייחוד בתקופת רבי יוסף אלבו, לפני כ-600 שנה, הגדירו עצמם כבעלי דת - יהודים, ולהבדיל נוצרים ומוסלמים. מי שהגדיר את עצמו כבעל דת שניתנה מהאלוהים ודאי גם ידע להגדיר מהם עקרונות היסוד של אותה הדת, ומה מבדיל אותו ממחוסרי הדת או מבעלי הדתות האחרות. לשם כך לא צריך להיות רב או להבדיל כומר או קאדי. כל אדם מאמין, ולו האדם הפשוט ביותר, צריך לדעת מהם עקרונות היסוד של דתו. אלו הוכחות מופשטות וביורורים אמוניים מסובכים. מדובר על קווי היסוד של אמונתו. גם לא דרושה ידיעה מבוררת עד תום. מספיק שידע באופן כללי וידמיין את מה שמצפים ממנו להאמין. כמו שכל רופא מתחיל יודע שישנם עקרונות בסיסיים ברפואה, גם באידיאולוגיה הרפואית וגם בעקרונות הטיפול הרפואי. ישנה תפיסה בסיסית שרוצה להציל את האדם ולרפא את האנושות ממחלות. גם אם הוא לא יודע בדיוק איך וכיצד - אבל הוא בטוח שזה הכיוון. אם הוא לא חושב כך - אין לו מקום ברפואה.

אך הדבר אינו פשוט כל כך. חכמי הדורות לא עסקו רבות בעיקרי האמונה. וגם אלו שעסקו, מתווכחים ביניהם על מספר יסודיותה. בתוך יסודות האמונה אפשר למצוא שתי קבוצות:

יסודות שעוסקים בדת האלוהית - אלו יסודות שכל מי שמאמין בבורא העולם צריך להאמין בהם. עיקר המלחמה של מאמיני היסודות הללו היא נגד עובדי עבודה זרה וכופרים. יסודות אלו כוללים, למשל, את הימצאות הבורא ובריאת העולם. עקרונות אלו נכונים לכל בעלי הדתות.

יסודות שעוסקים באמיתות תורת משה - אלו יסודות שמייחדים את אמונתנו מאמונת הדתות האחרות. יסודות אלו כוללים את האמונה בנבואת משה ואת אי יכולתה להשתנות.

בין יסודות אלו יש להבחין בין יסודות האמונה שבלעדיהם כל בניין האמונה מתמוטט, לבין עקרונות אמוניים חשובים אך שאינם מוציאים את האדם שטועה בהם מהשייכות הכללית לאמונה ולקב"ה.

הרחבות

תכלית העיקרים

וממה שאין לספק בו הוא שראוי שיהיו לדת האלוהית עקרונות פולליים. את ערכו של פירוט העיקרים הסביר הרב קוק: "תכלית העיקרים באמונה היא להביא מעמד אורגני (חי) במערכת הדיעות האמוניות, שזאת היא שלמות היצירה הרוחנית כהמוחשית" [מאמרי הראיה, עמ' 14]. הגדרת עיקרי התורה מבררת שלכל הצדדים השונים אליהם התורה מכוונת יש מרכז משותף והם אינם פעולות נפרדות. מתוך כך מתברר שהתורה היא מכלול אחד שלם. הרב קוק מביא דוגמה לעיקרון זה מעולם החי: "וכשם שבעלי החיים השפלים, שאין להם מרכזים עיקריים לשפע החיים שלהם, וכל אחד מחלקיהם יוכל להוציא מקרבם את כל חלקי יצירתו האורגנית גם אחרי אשר יגור לגזרים, הנה לעומת זה החיים של אלה הם במדרגה פחותה". ישנן תולעים שאם חותכים אותן הן ממשיכות לחיות כשני יצורים שונים. מצאיות זו מורה על מדרגה נמוכה של חיים שאינה זקוקה למערכת שלמה הכוללת איברים רבים. לעומת זאת בעלי חיים מפותחים יותר, נזקקים לכל האיברים שיש להם על מנת למצות את פוטנציאל החיים שלהם. הרב קוק מבאר שהיתרון של אמונה המיוסדת על עיקרים היא בהבנה שהאמונה איננה אוסף של משפטים אותם האדם לומד לשנן, אלא היא מותאמת לחיי האדם, מרוממת אותו וחושפת בו איכות רוחנית.

הקדמה

ידיעת העקרונות והבנת ההתחלות, שעליהם דרכי יסודי הדתות בכלל סובבים, קלה מצד וקשה מצד. ידיעת העיקרים

אם קלותה - לפי שכל האנשים הנודעים היום בעולם הם בעלי-דת. ולא יציר שיהיה אדם מבעלי-הדת, או יתחס אליה, אם לא ידע עקרי הדת ההיא, או יצירם הבנה ציורית, כדי שיאמין בהם; כמו שלא יקרא רופא מי שלא ידע התחלות הרפואה, ולא מהנדס מי שלא ידע התחלות ההנדסה, ידיעה אמיתית, או לפחות ידיעה ציורית. ועל-כן הוא מבאר שראוי לכל בעל-דת שיידע עקרי הדת ההיא שהוא מתייחס אליה, ידיעה אמיתית, כפי מה שיגזר טבע הענין, או יבינם הבנה ציורית הבאה בתחלת הענין.

ואם קשה - לפי שלא מצינו להמון החכמים שיידברו בעקרי הדתות דבור מספיק, ולא שיהיו מסכימים בעקרים ולא במספרם, אבל נמצאם מתחלפים בהם חלוף רב; וביחוד בעקרי תורת משה, שעם שהכל מסכימים בה היותה אלוהית, הם מתחלפים במספר עקריה, חלוף אינו מעט. כי יש מי ששם אותם שלשה-עשר עקרים, ויש מי ששם אותם עשרים-וששה עקרים, ויש מי ששם אותם שלשה עקרים בלבד. ולא אהד בהם ששת לבו לברא עקרי הדת האלוהית בכלל, אשר לא ידמה תורה אלוהית זולתם; ואם הדת האלוהית ראוי שתהיה אחת או רבות; ואם הן רבות - אם ראוי שיהיו לכל אחת עקרים מיוחדים, מאשר היא אלוהית ופרטית, אם לאו.

וממה שאין לספק בו הוא שראוי שיהיו לדת האלוהית עקרונות פולליים, מאשר היא אלוהית בכלל - אם יבטל אחד מהם לא יציר היותה אלוהית; ועקרונות מיוחדים-פרטיים - אם יבטל אחד מהם תפל הדת ההיא, אף על פי שלא תפל הדת האלוהית בכללה.

העיקרים הכוללים והעיקרים הפרטיים

ההתחלות - הבסיס. **בכלל** - בכללות. **מצד** - מצד אחד. **הבנה ציורית** - יצייר בשכלו הבנה מסוימת (שיסחית היצונית). **מתחלפים** - משתנים, שיטות רבות ושונות. **אינו מעט** - לא קטן, רב. **ששת לבו** - שם על לבו. **זולתם** - מבלעדי הבנת העיקרים. **לספק** - להסתפק.

הצלחת בני ואורה שמאי וכל יוצאי חלציהם הי"ו

ביאורים

מספר סיבות הניעו את רבי יוסף אלכו לחבר את ספרו. עד ימיו לא היה ספר מיוחד שהקיף וחקר את יסודות היהדות. מהם עקרונות היסוד, האמונות הבסיסיות, שכל יהודי חייב להאמין בהם? עקרונות שאם אינו מאמין בהם, כל אמונתו נופלת? בירור יסודות היהדות עומד בשורש כל אמונתנו הדתית. לדבריו, גם אלו שעסקו בנושא זה, לא ביררו אותו עד תום, ולקו בבלבול ובמבוכה. הם הציבו מספר עיקרים מסוים אך ללא חשיבה מעמיקה תוך בירור יסודות היהדות מתוך מקורותיה.

ספרו נקרא 'ספר העיקרים' מכיוון שהוא עוסק בעיקרי האמונה הדתית. הוא מתחיל בעקרונות האמונה באלוהים ששוים לכל המאמין באלוהים אחד, וממשיך בעקרונות היסוד של היהדות, שניתנה מאת ה'. בתוך העקרונות עצמם, ישנם עקרונות מרכזיים וישנם עקרונות משניים. העקרונות המרכזיים הם כמו השורש לעץ. אי אפשר לעץ להתקיים ללא השורשים. לעומת זאת, העקרונות המשניים הם כמו ענפים אשר חיותו של העץ אינה תלויה בהם.

ישנם שלושה עקרונות יסוד שמהם משתלשלת כל האמונה היהודית; **מציאות ה'**, תורה **מהשמים ושכר ועונש**. מהם צומחים כל שאר יסודות האמונה, ובלעדיהם אין שום קיום לאף אמונה דתית. מאמרי הספר יוקדשו לכל אחד מיסודות הללו.

נושא ספר זה הוא מהותי וחשוב מאין כמוהו. הוא נוגע בכל אמונתנו הדתית ולכן השקיע רבי יוסף אלכו מאמצים רבים על מנת לברר את העניין ולהגיש לנו את יסודות האמונה בצורה מבוררת ושיטתית. לפי מידת חשיבות הנושא כך מידת הצורך בהשקעה כדי לבררו ולבססו. ככל שהמטרה גדולה יותר כך נשקיע בה יותר משאבים. למשל, אדם שרוצה להפיק מחט אחת צריך להשתמש בסכום מסוים של כסף. אך ככל שהמטרה גדולה יותר, דהיינו להפיק המוני מחטים לשיווק, כך צריך להשקיע מאמץ וסכום גדול יותר של כסף. גם כאן אנו עוסקים בעקרונות העומדים בשורש חיינו ולכן גם אנו צריכים להקדיש זמן וללמוד אותם מתוך שקידה ומאמץ.

הרחבות

• העיקרים והאמונה

וְהָיָה הַדְּרוֹשׁ הַזֶּה, שֶׁהוּא יְדִיעַת עֲקָרֵי הַדְּתוֹת, דְּבַר גְּדֻלַּת הָעֶרֶךְ יוֹתֵר מֵאֵד. הרב קוק מסביר שעיקרי האמונה יוצרים מעמד יציב לחיים הרוחניים. השייכות אל מרכז חיי האמונה, המתבטאת בעיקרים, מביאה לכך שגם אם האדם נכשל בקיום פרטי המצוות, עדיין נותר קשר מהותי אל האמונה והיהדות. יתר על כן, על ידי חיזוק האמונה בעיקרים ניתן לתקן גם נפילות שבפרטי המעשים, כמו שגוף חי מרפא את אבריו הפגועים: "במערכת האורגנית (החיה) השלמה, כל מה שהיא יותר משתלמת, שולט בה גם כן יותר הכלל הגדול של 'מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה'. כשאיברים צדדיים נחסרים על ידי איזה מקרה ופגע, הולכים עם זה החיים הכלליים את דרכם ולפעמים הם משיבים גם כן במהלכם את האבידה ומעלים ארוכה ורפואה שלמה... העיקרים הנם מרכזי החיים, התמצית העולה מכל הדעות והרגשות הנטיות ומהלכי החיים שבאור האמונה... החיים של כל פרטי הדיעות והאמונות מכונסים בהם, על כן הם מחיים את כל הסכום של האמונות והדעות... ואם יזדמן קלקול באחד מסעיפי החיים הרוחניים, אף על פי שהוא מחלה ומום, מכל מקום שפע החיים הכלליים השמור באוצר העיקרים, הוא יעשה פעולתו לפעמים לתקן את הפגם כולו" [מאמרי הראיה, עמ' 14].

וּלְפִי שְׂרָאִיתִי אָנִי, הַצְעִיר יוֹסֵף אֶלְבוּ - הַיּוֹשֵׁב פֶּה הָעִיר שׁוֹרֵיֶאָה, אֲשֶׁר הִנִּיעֵנִי הִנָּה הַמְּנִיעַ הַרְאִשׁוֹן° - גְּדֹל מַעֲלַת זֶה הַדְּרוֹשׁ, וְאֵת יְקָר תַּפְאָרַת גְּדֻלָּתוֹ, וְרַב הַבְּלִבּוֹל וְהַמְּבִיכָה אֲשֶׁר נָפַל לַמְּעִינִים בּוֹ, וְשִׁפְלָם צָלְלוּ בְּמִים אֲדִירִים וְלֹא הֶעֱלוּ בְיָדָם דְּבַר שְׂרָאוֹי לְשׁוֹם לֵב עֲלָיו, כִּי בָאָרו הָעֲקָרִים לְפִי הָאֵמֶד הָעוֹלָה עַל הַרוּחַ בַּתְּחִלַּת הַמַּחֲשָׁבָה, מֵאִין פְּנוֹת אֶל מָה שְׂרָאוֹי לְחַקֵּר עֲלָיו כְּדִי שִׁתְּבַרֵּר הַדְּרוֹשׁ עַל אֲמַתּוֹ - נִתְּתָה אֵת לְבִי לְחַקֵּר עַל הָעֲקָרִים הַכּוֹלְלִים לְדַת הָאֱלֹהִית, חֲקִירָה מְסַפְּקַת, וְחִבְרַתִּי הַסֵּפֶר הַזֶּה.

משמעות שם הספר

וְקָרָאתִי שְׁמוֹ "סֵפֶר הָעֲקָרִים", לְפִי שֶׁהוּא חוֹקֵר עַל עֲקָרֵי הַדְּתוֹת בְּכָלֵל, וּבִפְרָט עַל עֲקָרֵי הַדְּת הָאֱלֹהִית; וְאִם הַדְּת הָאֱלֹהִית רְאוֹי שִׁתְּהִי אַחַת אוֹ רְבוֹת; וְאִם הֵן רְבוֹת - בְּמָה יִתְחַלְפוּ הָאֶחָת מִן הָאַחֶרֶת. וְאַחַר יְחַקֵּר עַל עֲקָרֵי תוֹרַת מֹשֶׁה, שֶׁהִכַּל מְסַפְּמִים בָּהּ שֶׁהִיא אֱלֹהִית, וַיְבַאֵר שִׁישׁ בָּהּ עֲקָרִים כּוֹלְלִים - מֵאֲשֶׁר הִיא אֱלֹהִית; וְעֲקָרִים מִיְחָדִים - מֵאֲשֶׁר הִיא פְּרָטִית. וַיְבַאֵר שִׁישׁ לְעֲקָרִים הַכּוֹלְלִים עֲקָרִים אַחֲרִים, פְּרָטִים, יְקָרָאו "שְׂרָשִׁים", לְפִי שֶׁהֵם נִכְנָסִים תַּחַת הַכּוֹלְלִים וּמְסַתְּעִפִים מֵהֵם, וּבְסֻלּוֹק הַכּוֹלְלִים יִסְתַּלְקוּ הַפְּרָטִיִּים. וַיְבַאֵר שֶׁהָעֲקָרִים הַכּוֹלְלִים לַתּוֹרָה הָאֱלֹהִית הֵם שְׁלֵשָׁה, שֵׁהֵם: "מְצִיאוֹת ה'" וְ"תוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם" וְ"שִׁכָר וְעִנְשׁ". וּבְעֵבוֹר-זֶה חֲלַקְנוּ הַסֵּפֶר הַזֶּה לְאַרְבָּעָה מֵאֲמָרִים. הַרְאִשׁוֹן - לְחַקֵּר מִן הָעֲקָרִים בְּכָלֵל; כְּמָה הֵם, וְאֵי-אֵלוּ הֵם. וְהַשְּׁנִי - לְחַקֵּר מִן הָעֲקָרֵי הַרְאִשׁוֹן, שֶׁהוּא "מְצִיאוֹת ה'", וְהַשְּׂרָשִׁים הַנִּתְלִים בּוֹ. וְהַשְּׁלִישִׁי - לְחַקֵּר מִן הָעֲקָרֵי הַשְּׁנִי, שֶׁהוּא "תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם", וְהַדְּבָרִים הַנִּתְלִים בּוֹ. וְהַרְבִּיעִי - לְחַקֵּר מִן הָעֲקָרֵי הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא "הַשִּׁכָר וְהָעִנְשׁ", וְהַשְּׂרָשִׁים הַמְּסַתְּעִפִים מִמֶּנּוּ וְהַדְּבָרִים הַנִּתְלִים בּוֹ.

ראוי לעמוד בדבר הנעלה יותר

וּמֵאֲשֶׁר הוּא מְבַאֵר כִּי כְּפִי מַעֲלַת הַדְּבַר הַמְּבַקֵּשׁ הַשְּׁגָתוֹ°, כֵּן רְאוֹי שִׁתְּהִי עִמָּל הָאֲדָם וְהַשְּׁתַּדְּלוֹתוֹ לְהַשִּׁיגוֹ; כִּי כִשֶׁהַדְּרוֹשׁ גְּדֹל-הָעֶרֶךְ, רְאוֹי שִׁישְׁתַּדֵּל הָאֲדָם הַשְּׁתַּדְּלוֹת חִזָּק לְהַשִּׁיגוֹ, וְכִשֶׁאִינוֹ גְּדֹל-הָעֶרֶךְ, אִין רְאוֹי לְהַשְׁתַּדֵּל בְּהַשְּׁגָתוֹ הַשְּׁתַּדְּלוֹת חִזָּק, אֲבָל הַהַשְּׁתַּדְּלוֹת מִתִּיחֵס° אֶל הַדְּבַר הַמְּשֻׁגָּ; כִּי לֹא יִשְׁבַּח מִי שִׁיעֲשֶׂה כְּלִים שְׁוִים כְּכֹר כְּסָף לְעִשׂוֹת° מַחֲט-בְּרָזֶל אַחַת, כְּמוֹ שִׁישְׁבַּח מִי שִׁיעֲשֶׂה כְּלִים שְׁוִים עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כְּכֹר כְּסָף לְעִשׂוֹת מִחֻטִּים בְּבִלְתִּי-תְכַלִּית°, אַחַת לְאַחַת, בְּזֶה-אַחַר-זֶה.

עוד ידעו העיקרים

וְהָיָה הַדְּרוֹשׁ הַזֶּה, שֶׁהוּא יְדִיעַת עֲקָרֵי הַדְּתוֹת, דְּבַר גְּדֻלַּת הָעֶרֶךְ יוֹתֵר מֵאֵד, לְפִי שֶׁכָּל שְׁלֵמוֹת הָאֲנָשִׁים [שֵׁהֵם בְּעֲלֵי דְתוֹת], וְאֶפְלוּ שֵׁהֵם בְּעֲלֵי דְתוֹת מִתְחַלְפוֹת, לִידַע עֲקָרֵי דְתָם הוּא - וְעַל-כֵּן רְאוֹי שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל לְחַקֵּר בְּזֶה בְּכָל מֵאֲמָצִי כַחֲנוּ, כְּפִי הָאֲפִשְׁרוֹת וְהִיכַלְתּוֹ וְכִפִּי מִה שִׁיִּסְבַּל טֹבַע הָעֵנָן.

הַנִּיעֵנִי - הִבִּיא אוֹתִי. **הַמְּנִיעַ הַרְאִשׁוֹן** - הַאֱלוֹהִים. **בְּמָה יִתְחַלְפוּ** - בְּמָה שׁוֹנִים. **מֵאֲשֶׁר הִיא** - מַחֲמַת שֶׁהִיא. **הַמְּבַקֵּשׁ הַשְּׁגָתוֹ** - שְׂרוּצָה לְהַשִּׁיגוֹ, לְהַבִּינוֹ. **הַהַשְּׁתַּדְּלוֹת מִתִּיחֵס וְכוּ'** - גּוּדֵל הַטְּרַחָה וְהִיגִיעָה נִקְבָּעִים לְפִי מַעֲלַת הַדְּבַר הַנִּדְרָשׁ וְחַשִּׁיבוֹתוֹ. **לְעִשׂוֹת** - כְּדִי לִיַּצֵּר. **בְּבִלְתִּי-תְכַלִּית** - בְּלִי סוּף.

ביאורים

רבי יוסף אלבו לקח על עצמו משימה כבדת משקל - בירור עיקרי אמונת היהדות ועריכתם. מלאכה זו חשובה מאוד ועומדת ביסוד אמונתנו. למלאכה זו הוא ניגש בתפילה לה' יתברך שיגזור לו וינחה את דרכיו ושנועם ה' ישרה במעשה ידי.

בכל מעשה שנעשה בעולם אפשר להבחין בשני דברים מאירים וטובים היוצאים ממנו; הדבר הראשון הוא מצד הפעולה עצמה. האם היא מושלמת או לא. כאשר הפעולה יצאה באופן מושלם אנו מרגישים שהיתה כאן סייעתא דשמיא, שלמרות כל חסרונותינו הצלחנו לעשות פעולה מתוקנת ומושלמת.

אך יש נעימות נוספת והיא אף גדולה יותר. כאשר אנו מתבוננים מי עשה את הפעולה. כאשר עושה הפעולה מצליח לעשות דבר שהוא מעבר לכוחותיו אנו רואים בחוש את השגחת ה'. למשל, כאשר האדם רוצה למלא את תא המטען במכוניתו במוצרי מזון - אנו מבינים שהוא יכול לסדר את התא כך שלכל דבר ימצא מקום. התוצאה היא מצוינת אך אנו לא רואים זאת כדבר יוצא דופן כי פעולה זו היא בכוחו של האדם.

אך ישנן פעולות מופלאות שאי אפשר לייחס אותן לבעל הפעולה. למשל, כשאנו מסתכלים על פעולתה של הדבורה בכוורת אנו מלאי פליאה. הדבורה עושה את הבתים של הדבש בצורת משושים. הסיבה לכך היא שכאשר הצורה היא משושה - כל המקום בתוך הכוורת מנוצל עד תום ולא נשאר מקום פנוי. לעומת זאת, אם היא היתה עושה את הבתים בצורת עיגול, כמו שאר הדברים בטבע שעשויים בצורה מעוגלת, היה נשאר מקום רב בכוורת שאינו מנוצל. הדבורה היתה יכולה לעשות את המבנה בצורה אחרת, כמו ריבוע, שגם בו יש ניצול אופטימלי של הנפח, אך היא עושה את הכוורת בצורת משושה אשר דומה מאוד לעיגול אשר היה מצופה ממנה לעשותו, כיוון שהוא צורה נפוצה בטבע.

הדיוק באמצעות עשיית צורה בעלת צלעות שוות הוא לא דבר טבעי לבעל חיים. ומכאן אנו מבינים שיש נוכחות אלוהית בפעולה זו, שיש גורם שמימי שדחף את הדבורה לעשות פעולה כל כך מופלאה ומדויקת. אנו מביטים על התוצאה המופלאה וחשים את הנעימות האלוהית שורה בפעולותיה של הדבורה.

זוהי משמעות הפסוק 'ויהי נועם' שהביא רבי יוסף אלבו. אנו מבקשים: 'ויהי נועם אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ.' שתשרה הברכה והנועם בתוצאות מעשינו. על המעשים שאנו עושים אנו מתפללים: 'במעשה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ, ה' יעזור לנו לעשות את המעשה באופן מושלם. הוא יכונן וישלם אותה עלינו, וְדַבַּר זֶה יתוּסַף לַמַּעֲשִׂים שֶׁאֵנּוּ פּוֹעֲלִים.' 'וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָה'. גם הפעולה שלנו, שיש נשגות לעשותה על הצד הטוב ביותר, תכונן ותשלים את המטרה המיוחלת.

רבי יוסף אלבו חותם את דבריו בתפילה, שגם במשימה הגדולה שנטל על כתפיו, שהיא מעבר לכוחות אדם רגיל, הוא מקווה שיצא מתחת ידיו דבר מתוקן, וגם בו נרגיש שזה לא נובע מכוחותיו האנושיים, אלא נראה בחוש שיש כאן הדרכה אלוהית מכוונת, נועם ה' ישרה עליו, והוא יכונן לאמת האלוהית.

הרחבות

• ברוך החונן אדם דעת

רָאוּי שֶׁנִּתְחַנַּן לַה', הַחֲוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וְתַבּוּנָה, שִׁיחַנֵּן אוֹתָנוּ דַּעַה, בִּינָה וְהַשְׁכֵּל. בהקדמה לספר תפארת ישראל, עוסק המהר"ל בקשיים העומדים בפני אדם המלמד תורה, או הכותב ספר תורני. הוא מונה שני קשיים: המלמד צריך לכוון לאמיתיה של הלכה וכן צריך שהדברים יתקבלו בקרב הלומדים: "האחד, כי אם אינו מכוין להלכה להאיר עיני וזולתו בדבר אמת, למה לו? כי תכלית מה שיכוין המניח דברי תורה לפני זולתו, הם עתה יתן לו תורתו, וידריך אותו בנתיבות אמת, כי מאתו תצא תורה... ומפני כך, כאשר ההלכה, מי יודע אם יהיו לרצון אמרי פיו לזולתו? ואם לא יהיו לרצון, עדיין לא הועיל דבר" [תפארת ישראל, הקדמה].

כדי להתגבר על שני הקשיים, כמובן שעל המלמד ללמוד את הסוגיה היטב לפני שיעלה אותה על הכתב או ילמד אותה לרבים. אולם המהר"ל מגלה לנו רובד עמוק יותר בהתמודדות עם קשיים אלה: "אמנם להנצל מזה (מקשיים אלה), כאשר יכוון מעשיו אל השם יתברך, אשר הוריש אל האדם התורה והחכמה, גם עתה יתן לו תורתו, וידריך אותו בנתיבות אמת, כי מאתו תצא תורה... ומפני כך, כאשר האדם מכוין בתורה להשם יתברך אשר נתן התורה, גם כן השם יתברך מציל אותו מן השגיאה, ויאיר עיניו בתורתו" [שם].

המהר"ל רבי יוסף אלבו הבינו שהתורה אינה רק טקסט לימודי, אלא יש בה עמקות רוחנית. לכן סברו שלא די בחכמה אנושית כדי ללמוד וללמד תורה, אלא יש צורך בסיוע מנותן התורה שייסייעו בהבנת תורתה הקדושה.

לעילוי נשמת אריאל צבי ז"ל בן יוסף יצחק ודליה בילטו"א שטריגלר

וְלִהְיוֹת הַחֲקִירָה הַזֹּאת גְּדֻלַּת-הָעֶרֶךְ וְיִקְרָה מְאֹד, רָאוּי שֶׁנִּתְחַנַּן לַה', הַחֲוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וְתַבּוּנָה, שִׁיחַנֵּן אוֹתָנוּ דַּעַה, בִּינָה וְהַשְׁכֵּל, בְּאִפְן שִׁיְהִי בַּפְּעֻלָּתוֹ זֹאת מִן הַנְּעִימוֹת הָאֱלֹהִיִּם. אֲשֶׁר הוּא דָּבֵק בְּכָל הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, כְּמֵאֲמֹר מֹשֶׁה רַבְּנוּ ע"ה בַּתְּפִלָּתוֹ, שֶׁאָמַר: "וַיְהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָהוּ" [תהלים צ, יז].

ובאורו: כי בכל פעל, יפל בו הנעימות משני פנים: אם מצד-הפעלה בעצמה - היותה שלמה בתכלית-השלמות, כפי מה שיגזר טבע חמרה; ואם מצד-הפועל - רצוני לומר: היות הפעלה היא נעימות ושלמות מיוחד מצד-התיחסה אל הפועל, והיות הפעלה היא פעלת הפועל ההוא. ובפעלות האלהיות יפל בהן הנעימות והשלמות משני אלו-הפנים: אם מצד-הפעלות בעצמן - רצוני לומר: היותן שלמות בתכלית מה שאפשר להן, כפי מה שיגזר טבע חמרה להיות; וגם יפל בהן נעימות והדר אחר שאינו בטבע חמרה - מצד-היותן פעל האל, יתברך.

כאלו תאמר ש'אף-על-פי שאין מדרגה הדבורה, כפי טבע חמרה, שימצא בה ההבנה לבנות הבתים הם מהשערה, שהדבש כנוס בתוכה, בתמונת הששיות' - להיות הפועל מוכרח הפועלים, נתן בה הבנה לבנותם בתמונה הזאת, להיותה דומה לעגולה, שהיא התמונה הטבעית. ויש-לה יתרון עליה, שבתמונת הששיות יתמלא כל השטח והפנוי אשר במגשם ממשישים סמוכים זה-לזה, כדי שלא ישאר מקום פנוי וריקם ביניהם, מה שאין כן בעגולה, שאם יעשו הבתים עגולות כדמות אסטונה, סמוכות זו לזו, ישאר מקום רב ביניהם שלא יקבלו תועלת ממנו - לפיכך בנאים בתמונת הששיות ולא עשאום מגגלים. גם לא בנאים מרבעים; כי אף-על-פי שבסמיכת בתים מרבעים זה-לזה יתמלא כל השטח והפנוי אשר במגשם - הנה, להיות תמונת המרבע יותר רחוקה מלהדמות אל העגולה, שהיא התמונה הטבעית, מן המשישה, לא בנאיה ממנו. וכל-זה נמצא לדבורה מצד-היותה פעל האל, יתברך, שראוי שימצא בה יתרון מזה-הצד על מה שיגזר טבע חמרה. וזהו הנעימות אשר מצד-הפועל, הנמצא בפעלות האלהיות.

ועל-כן היה משה מתפלל לה', אחר שאמר: "יִרְאֶה אֱלֹ-עֲבָדֶיךָ פְּעֻלָּךְ וְהַדְרִיךְ עַל-בְּנֵיהֶם" [שם, טז], שימצאו בפעלותינו שני מיני הנעימות אשר בפעל האלהי, ואמר: "ויהי נועם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ". ולרמז אל הנעימות ואל ההדר אשר מצד-הפועל - אמר: "וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ", כלומר: בצרוף אלינו. ולרמז אל הנעימות אשר מצד-הפעלה בעצמה - אמר: "וּמַעֲשֵׂה יָדָיו כּוֹנְנָהוּ".

ועל-כן אני מתחנן לה', שהוא בעל היכלת הגמור והאמת הגמור, שייתן-לי עז ותעוצמות להשלים כונתי, וינחני בדרך אמת וילמדני ארחות ישר, כי בו בטחתי ואלי קויתי - כמאמר המשורר: "הַדְרִיכֵנִי בְּאֲמַתְךָ וּלְמַדֵּנִי, כִּי-אֶתָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹתָךְ קִוִּיתִי כָל-הַיּוֹם" [שם כה, ה].

וזה החלי, בעזרת שדי.

הנעימות האלהי - שפע אלוהי, סייעתא דשמיא. **התיחסה** - השתייכותה. **בתמונת הששיות** - בצורת משושה. **להיות הפועל וכו'** - בגלל שיוצרה של הדבורה הוא המוכרח שביוצרים, האלוהים. **לעגולה** - עיגול. **התמונה הטבעית** - הצורה הטבעית המצויה בעולם היא העיגול, למשל: עולם עגול, גלגלים וכדומה. **אסטונה** - גליל. **החלי** - התחלתי.

שני הפנים של
נעימות הפעולה

דוגמה לנעימות
מצד הפועל

תפילת משה

תחינת המחבר